

Юрій Кононенко,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0003-3703-7774

Сергій Жолос,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-0001-5523

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-3>

УДК 342.3: 340.12

Демократія – влада більшості або технологія циркуляції політичних еліт?

Постановка проблеми. У сучасності прийнято вважати демократію панацеєю від усіх бід, «владою народу, здійснюваною народом в інтересах народу» (як висловився А. Лінкольн), а її ідеями насичені конституції багатьох країн світу та чимало актів міжнародно-правового характеру. Разом із тим чомусь далеко не всі держави, що сповідають демократію, є успішними, дієздатними та процвітаючими. Таким чином, вельми важливою задачею сучасної політико-правової науки є об'єктивне дослідження ества та сутності демократії, а також тих загроз, які вона несе суспільству і державі на їх шляху до благоденства.

Аналіз досліджень і публікацій. Зазначимо, що досліджуваній проблематиці

було приділено увагу багатьма мислителями, зокрема такими, як: Арістотель, Ж. Боден, Г.В.Ф. Гегель, В.П. Глиняний, Л. Дж. Даймонд, Д.В. Дождєв, Ф. Енгельс, О.С. Звонарєва, Т. Карлейль, О.Д. Керімов, Б. Кухта, Н.М. Крестовська, Дж. Локк, Н. Макіавеллі, О.В. Малько, Г.О. Мурашин, Дж. Обер, В. Парето, Платон, К.П. Побєдоносцев, Л. Старецька, Ф.А. Хайєк, Н.М. Хома, Т. Хрістіано, О.Ф. Цвіркун, В. Черчилль, Г.Ф. Шершеневич, Д.І. Яворницький та ін.

Формулювання цілей статті. Разом із тим, на нашу думку, низка важливих аспектів так і залишилася поза увагою дослідників. Тож у межах цієї статті ми плануємо: а) дослідити сутність народовладдя;

б) висловити думку щодо того, чи є демократія владою більшості, чи, навпаки, політтехнологією здобуття влади меншістю та циркуляції політичних еліт; в) вказати на клептократичну сутність демократії та ризики її балансування між тиранією та охлократією; г) виявити суперечність між ідеями демократії та єством внутрішнього і зовнішнього державного суверенітету; ґ) критично осмислити т. зв. «право на повстання» як крайній вияв демократії; д) вказати на небезпеку впливу іноземців на діяльність держави в умовах демократії; е) окреслити олігархічну природу політичного режиму в окремих державах, що активно пропагують ідеї народовладдя; є) запропонувати альтернативні демократії форми організації суспільно-політичного буття тощо.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, термін «демократія» походить з Античної Греції та перекладається як «влада народу» [1, с. 115].

Демократія – це форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства [2].

Сьогодні держави Заходу активно пропагують демократію як чи не єдину модель політико-правової організації суспільства. Разом із тим чомусь далеко не всі держави, що обрали демократичний напрямок розвитку, досягли істотних успіхів на обраному шляху. О.С. Звонарева із цього приводу зазначає, що нині спостерігається процес поступового розширення західної цивілізації на всі ареали людства з подальшою перспективою утворення глобальної загальнолюдської цивілізації. Звідси випливає прагнення видавати специфічні західні цінності та ідеали за «загальнолюдські». Такими насамперед є ідеї прав людини, представницької демократії, правової держави та ін. Лібералізм закріпив таку фундаментальну рису Західної цивілізації, як індивідуалістичність, яка виявляється в тому, що вільна,

автономна особистість ніби протистоїть суспільству, державі, владі, причому останні зобов'язані їй служити (в інших цивілізаціях панує протилежна ідея). Так само конституціоналізм, правова держава, представницька демократія і т. ін. виникли в результаті взаємодії певних умов, характерних насамперед для Заходу, що доводиться тим фактом, що усі перелічені вище конструкції виявляють свою природну обмеженість і не приживаються в іншому культурному середовищі [3, с. 176].

Для пізнання сутності демократії варто звернутися до її витоків. Слід пригадати, що Арістотель за критерієм дбання владарюючих про благо суспільства поділяв держави на правильні і неправильні, при цьому демократію він відносив до числа останніх [4, с. 41]. Отже, Арістотель визнавав, що за демократії не йдеться про турботу владарюючих про загальне благо.

Також наголосимо, що за часів Античності демократія поєднувалася з рабовласницьким ладом (наприклад, грецькі демократичні поліси), що вказує на той факт, що вона зовсім не відкидає жорстокого правління та зневаги до людської гідності. Ця властивість була притаманна демократії і значно пізніше, адже, скажімо, скасування рабства відбулося у США лише під час Громадянської війни 1861–1865 рр. Тобто впродовж перших 85 років американської незалежності (з 1776 р.) жодна політична сила чи посадова особа серйозно не переймалася із цього приводу, і тільки потреба в дешевій робочій силі для заводів Півночі сприяла поширенню аболіціонізму, при чому шляхом громадянської війни.

Таким чином, слід сказати, що демократія означає лише певну участь громадян у здійсненні влади, при цьому гуманізм, рівність, свобода, повага до прав людини та спрямованість правління на досягнення загального блага не є обов'язковими характеристиками народовладдя.

Також варто додати, що в епоху Античності громадяни склали переважну меншість населення держави. Дж. Обер зазначає, що при загальній чисельності населення Аттики у 150-250 тисяч чоловік

лише 20-30 тисяч були громадянами Афін [5, с. 128]. Н.М. Хома стверджує, що повноправними громадянами була лише 1/10 частина населення Давніх Афін, при цьому на народні збори збиралося лише 6-8 тисяч чоловік [6, с. 111]. В.П. Глиняний вказує, що для прийняття рішення народними зборами Афін вимагалася присутність 6000 чоловік, тобто приблизно 1/5 усіх повноправних громадян [7, с. 145].

Тож бачимо, що в античній афінській демократії з-поміж 250 тисяч чоловік певну участь в управлінні державою брали лише 6-8 тисяч, тобто близько 2,5-3% населення.

Згідно з римським правом усією повнотою прав користувалися тільки квірити (повноправні громадяни Риму), тоді як інші категорії населення – жінки, латини, перегріни, дедитиції, вільновідпущеники, раби тощо – були позбавлені цих прав [8, с. 262–317].

У Середньовіччі в італійських містах-державках сам статус громадянства надавав його власнику небачені привілеї – не даремно в епоху Ренесансу родина Нікколо Макіавеллі відмовилася від титулу тосканських маркізів в обмін на громадянство Флоренції [9, с. 5].

Таким чином, слід визнати, що античне розуміння слова «демократія» не має практично нічого спільного із сучасним, адже, по-перше, жодною мірою не виключає рабства та жорстокого правління, і, по-друге, антична демократія, по суті, являла собою скоріше своєрідний варіант аристократії, адже громадяни, що мали право брати участь у політиці, були привілейованою верствою і складали меншість населення держав-полісів.

Крім того, слід згадати, що в епоху Раннього Нового часу демократія також не була ефективною формою організації суспільно-політичного життя, що яскраво підтверджують численні приклади вітчизняної та зарубіжної історії. Відомий український історик Д.І. Яворницький, описуючи загальновійськові, паланкові та курінні ради у запорозьких козаків, вказує, що відповідні форми козацької демократії

не обходилися без масових бійок між куренями, грабежу «базарних людей», загальної смути та погроз «втопити в річці» козацьку старшину, якщо та буде заперечувати проти прийнятих черню рішень [10, с. 163–171].

У свою чергу, шляхетська демократія у Речі Посполитій також не пішла на користь державі. Конфедерації (тимчасові політичні союзи шляхти), розкоші (офіційні повстання шляхти проти короля для захисту своїх прав і вольностей), виборна монархія (що послаблювала владу короля), збройні наїзди шляхтичів один на одного (один з яких призвів до повстання Б. Хмельницького) є вельми красномовними свідками тієї славетної епохи. Юридична рівність всієї шляхти та її участь у безкінечних сеймиках та сеймах сприяли тому, що бідні шляхтичі піддавалися впливу багатих, а тому реальна влада в державі належала магнатам. Право шляхти на *liberum veto* («вільне вето», тобто необхідність одностайної згоди всіх членів сеймика чи сейма, коли незгода одного шляхтича могла заблокувати процес прийняття рішення) призвело до зриву 35% сеймів у другій половині XVII ст., тобто паралізувало систему управління у найбільш критичний момент історії держави (Хмельниччина, Шведський Потоп, Руїна). Тож не дивно, що шляхетська демократія, сваволя магнатів та слабкість центральної влади, врешті-решт, призвели Річ Посполиту до загибелі під натиском абсолютистських Росії, Австрії та Пруссії наприкінці XVIII ст.

Після Французької революції 1789–1799 рр. у Європі демократія набуває значної популярності та сучасних форм. Проте вже наприкінці XIX ст. розпочалося критичне її осмислення. Видатний юрист і державний діяч, дійсний таємний радник К.П. Побєдоносцев (1827–1907) називав народовладдя «великою брехнею нашого часу» та зазначав: «Утворення, засноване на брехливій основі, не може бути іншим, ніж брехливе... Однією з найбільш брехливих політичних основ є основа народовладдя, та, на жаль, поширена з часів

французької революції ідея, що всяка влада походить від народу і має початок у волі народній» [11, с. 38]. Мислитель зауважує: «За смислом парламентської фікції представник відмовляється у своєму званні від особистості і повинен служити вираженням волі та думки своїх виборців; а в дійсності виборці – в самому акті обрання відмовляються від всіх своїх прав на користь обраного представника. Перед виборами кандидат, у своїй програмі та у промовах своїх, посилається постійно на вищезгадану фікцію: він твердить все про благо суспільне, він ніхто інший як слуга та печальник народу, він про себе не думає і забуде себе і свої інтереси заради інтересу суспільного. І все це – слова, слова, одні слова, тимчасові сходинки сходів, які він будує, щоб піднятися куди потрібно і потім скинути непотрібні сходинки. Тут вже не він стане працювати на суспільство, а суспільство стане знаряддям для його цілей» [11, с. 42].

Мислитель вказує, що брехня наскрізь пронизує вибори, партії, агітацію, відповідальне міністерство і т.д. Кандидат виступає перед виборцями і намагається їх переконати, що він, як ніхто інший, гідний їх довіри. Кандидат лестить натовпу і підлаштовується під його схильності та інстинкти. За Победоносцевим, вибори – це все більше накопичення брехні, тож чи може людина, що набрехала у гонитві за владою на виборах, потім раптом стати чесним і безкорисливим представником свого округу? [12, с. 303].

Додамо до слів класика ще й той факт, що у сучасності вибори пов'язані з істотними витратами, тож переможець у першу чергу дбатиме про їх повернення або про їх «відпрацювання» на користь свого «спонсора». Таким чином, влада, обрана шляхом демократичних виборів, є, певною мірою, клептократичною.

До того ж К.П. Победоносцев зазначав: «Ідея народовладдя є великою брехнею нашого часу, оскільки маса населення, покликана до розробки програми державного управління, не здатна до широких узагальнень теоретичного характеру, що

грунтуються на вивченні фактів та явищ життя, і, будучи безсилою у справі законодавства і управління, підкоряється вождям, які здатні красиво говорити, захоплювати натовп, а часом і підтасовувати думку і волю народу. Звідси зрозуміла і загроза. За надзвичайної обмеженості розуму, безмежного розвитку егоїзму та самої злоби, за низькості та безчесності спонукає людина із сильною волею може стати керівником партії і стає тоді керуючим, пануючим головою зборів, хоч би до них належали люди, які далеко перевершують його розумовими та моральними якостями. Люди ж честі та обов'язку, як правило, не красномовні, не здатні нанизувати галасливі та банальні фрази. Вони розкривають себе і власні сили свої на робочому місці, або у вузькому колі однодумців» [13, с. 2436].

У цьому контексті доречно буде згадати Платона, який вчив, що демократія веде до тиранії [14, с. 290].

Дійсно, класичним прикладом, що підтверджує справедливість наведеної вище думки античного мислителя, є прихід до влади в Німеччині демократичним виборним шляхом нацистів під проводом А. Гітлера у 1933 р. При цьому основні ідеї фюрера не були загадкою на момент виборів, оскільки його головна праця, «Майн кампф», була опублікована ще у 1925 р.

Слід додати, що загалом демократія не унеможливорює тиранію, просто замість одноособової диктатури утворюється колегіальна, наприклад, якщо партія чинного глави держави одержує монобільшість на парламентських виборах, а потім – формує уряд.

Таким чином, слід сказати, що демократія постійно балансує між колегіальною диктатурою та охлократією.

Також варто наголосити, що демократія не тільки є неприйнятною в умовах воєнного чи надзвичайного стану, але й, навпаки, може створювати додаткові загрози. Наприклад, для «відносно законної» узурпації влади в умовах демократії прекрасним інструментом є скасування чергових виборів під приводом введення

воєнного стану внаслідок провокації міжнародної напруженості, спроба чого мала місце в Україні 26 листопада 2018 р. [15].

Сер Вінстон Черчилль казав, що «демократія – найгірша форма правління, якщо не рахувати всі інші» [16], однак досить дивно це чути з вуст нащадка герцогів Мальборо, маркізів Бландфорд, графів Сандерленд, баронів Спенсер і Черчилль. Тож слід пам'ятати й інший вислів цього родового політика: «Кращий аргумент проти демократії – п'ятихвилинна бесіда із середнім виборцем» [16]. Отже, не дивно, що сучасні розвинуті держави Західної цивілізації, що активно декларують відданість ідеалам народовладдя, насправді не є демократичними. Так, у Великій Британії, фактично, панує т. зв. «Полібієва схема» змішаної держави, що передбачає поєднання елементів монархії (королева), аристократії (Палата лордів) та демократії (Палата громад).

При цьому, в умовах двопартійної системи, ніщо не заважає одним і тим самим олігархам фінансувати діяльність обох партій, які зовні імітують можливість вибору та народовладдя, а насправді латентно виконують волю своїх «спонсорів». У цьому плані, особливо актуальним видається вислів Ф. Енгельса про те, що двопартійна система в США – це те саме, що дві руки однієї людини: що робить права, цілком може зробити і ліва. Додамо, що чомусь обидві провідні політичні партії США – Демократи і Республіканці – не мають чітких партійних програм [17, с. 207]. Чи не для того, щоб реальна діяльність правлячої партії зовні не так відкрито суперечила її програмним цілям та нагадувала діяльність іншої партії?

Слід зазначити, що двопартійна система, коли обидві партії фінансуються одними олігархами, за умови, що ті хоч іноді згадують про загальні інтереси, убезпечує суспільство від радикальних хитань, боротьби за владу, перерозподілу матеріальних ресурсів і сфер впливу, сприяє стабільності та планомірності розвитку держави і суспільства, адже олігархи не мають істотних конкурентів, не бачать суттєвої

загрози своїм інтересам всередині країни та потреби виводити гроші за кордон.

Зауважимо, що демократії також властива й низка істотних недоліків: а) утворення можливості для певних кіл просувати свої інтереси за рахунок усіх інших; б) утворення можливості диктатури більшості по відношенню до меншості; в) ймовірність наділення правом прийняття рішення людей, які недостатньо компетентні; г) відволікання людей від проблем і можливостей їх приватного життя; г) неефективність у перехідний період у плані економіки, управління і порядку та ін. [18; 19; 20]; д) демократія легко піддається впливу груп тиску, адже влада «купує» їхню підтримку [21, с. 155] та ін.

Свого часу ще К.П. Победоносцев зазначав: «Вибори жодною мірою не виражають волю виборців. Представники народні не обмежуються поглядами та думками виборців, але керуються власним свавільним розсудом або розрахунком, співвіднесеним із тактикою противної партії. Міністри в дійсності самовладні; і скоріше, вони гвалтують парламент, ніж парламент їх гвалтує. Вони одержують владу та втрачають владу не через волю народну, але тому, що їх ставить до влади або усуває від неї могутній особистий вплив або вплив сильної партії. Вони володіють всіма силами та багатствами нації на свій розсуд, роздають пільги і милості, утримують багато нероб за рахунок народу – і, при цьому не бояться жодного осуду, якщо володіють більшістю в парламенті, а більшість підтримують – роздачею всілякої благостині з рясної трапези, яку держава віддала їм у розпорядження. У дійсності міністри настільки ж безвідповідальні, як і народні представники. Помилки, зловживання, свавільні дії – щоденне явище в міністерському управлінні...» [11, с. 40].

Мислитель продовжує: «Таким є складний механізм парламентського лицедійства, таким є образ великої політичної брехні, що панує у наш час. За теорією парламентаризму має панувати розумна більшість; на практиці панують п'ятьшість ватажків партії; вони, змінюючись,

оволодівають владою. За теорією ідея утверджується зрозумілими доводами під час парламентських дебатів; на практиці вона зовсім не залежить від дебатів, але направляє волю ватажків та міркуваннями особистого інтересу. За теорією, народні представники мають на увазі лише народне благо; на практиці вони, під приводом народного блага і за його рахунок, мають на увазі переважно особисте благо своє та друзів своїх. За теорією вони повинні бути з кращих, найбільш любимо-х громадян; на практиці – це найбільш честолюбні та нахабні громадяни. За теорією виборець віддає голос за свого кандидата тому, що знає його та довіряє йому; на практиці виборець віддає голос за людину, яку в більшості випадків зовсім не знає, але про яку розказано йому промова-ми та криками зацікавленої партії. За теорією справами у парламенті управляють та рухають досвідчений розум та безкорисне почуття; на практиці головні рушійні сили тут – рішуча воля, егоїзм та красномовство» [11, с. 49].

Відомий російський дослідник О.Д. Керімов солідаризується з Дж. Сарторі щодо того, що демократія є не владою народу або більшості, а лише «певною технологією набуття і здійснення державної влади меншістю за допомогою більшості, з опорою на більшість, але далеко не завжди в інтересах і на благо більшості» [22, с. 26]. Таким чином, безперечно, слід погодитися з думкою В. Парето про те, що політична історія – це постійна циркуляція правлячої еліти [23, с. 142], тож власне народні маси, навіть в умовах демократії, мають мізерний вплив на політичне життя.

Також О.Д. Керімов виділяє низку недоліків демократії: а) можливість доступу до влади далеко не найкращих осіб; б) велика ймовірність необдуманих дій і хибного вибору; в) меншість, що прийшла до влади демократичним шляхом, набагато охочіше задовольняє свої особисті, а не суспільні інтереси; г) виборність негативно впливає на діяльність політиків, оскільки вони реально діють в інтересах меншості і лише прагнуть догодити

більшості (часто всупереч її істинним інтересам); г) відсутність чіткої волі більшості як такої (25% виборців остаточно визначаються лише в останній день, а 10% виборців відчувають «шок кабінки» і радикально змінюють раніше виношену думку вже при заповненні бюлетеня); д) фари-сейство демократії, яка створює хибну впевненість, що кожен може взяти участь у здійсненні владних повноважень чи влитися до лав владарюючих; е) демократія часто доволіно тлумачить волю більшості та буває агресивною до всього, що виходить за межі загальноприйнятого тощо [22, с. 29–44]. Додамо також, що часта змінюваність влади призводить до нестабільності, безвідповідальності та неможливості реалізації масштабних проектів.

Кілька слів слід сказати і про референдум як форму прямого народовладдя та найдемократичніший спосіб прийняття рішень. На нашу думку, референдум є справою не тільки досить неефективною, але навіть небезпечною, з огляду на такі моменти: а) переважна більшість пересічних громадян не знається на політико-правових та соціально-економічних питаннях, тож навряд чи зможе прийняти оптимальне рішення; б) проведення референдуму потребує певних коштів та організації, тобто майже неможливе без сприяння певних органів влади, які, таким чином, можуть легко не допустити проведення референдуму з неугодних питань або постфактум оголосити його консультативним; в) рішення референдуму досить складно втілити, оскільки зазвичай відсутні спеціальні органи, що забезпечують їх імплементацію, а створення побідних органів фактично означало би приниження ролі прямого народовладдя та поставлення його у залежність від них; г) референдум часто використовується владою для легітимації уже визрілих рішень та надання їм демократичного вигляду; г) за допомогою певного формулювання питань референдум може стати знаряддям маніпуляції громадською думкою.

Зауважимо при цьому, що громадська думка, як така, відсутня, або, принаймні,

неймовірно мінлива. Так, під час Всесоюзного референдуму про збереження СРСР 17 березня 1991 р. за його збереження висловилися 77,85% громадян для того, щоб наприкінці цього ж року приблизно стільки ж відсотків громадян підтримали вже розпад СРСР та незалежність новоутворених республік.

Крім того, слід сказати, що референдуми є улюбленим знаряддям різноманітних сепаратистських рухів – достатньо згадати сумнозвісні «весняні референдуми» 2014 р. у Криму, в Луганській та Донецькій областях, а також референдуми в Шотландії (2014 р.) та Каталонії (2017 р.). При цьому масштаб шкоди, що заподіюється такими заходами, є обернено пропорційним рівню правової культури відповідного народу: так, у Шотландії обійшлося без сутичок і насильства, в Каталонії мали місце масові заворушення, а в Україні – війна.

На останок слід згадати, що саме шляхом референдуму були прийняті найбільш одіозні рішення в історії Німеччини: про вихід із Ліги Націй (12.11.1933 р.), про об'єднання посад президента і канцлера в руках А. Гітлера (19.08.1934 р.), про ремілітаризацію Рейнської області (29.03.1936 р.), про аншлюс Австрії (10.04.1938 р.), тобто саме референдум, як форма безпосередньої демократії, відіграв вельми важливу роль у контексті становлення нацистської диктатури.

Крім того, варто зауважити, що демократія робить державну владу несуперечливою. Як відомо, видатний мислитель XVI ст., засновник концепції державного суверенітету Ж. Боден [24] тлумачив суверенітет як верховну, абсолютну, постійну, єдину і неподільну владу, що властива не особистості (можновладцю чи феодалу), а державі [12, с. 110]. Пізніше Г.Ф. Шпершеневич зазначив, що «самостійність державної влади, якою вона відрізняється від інших влад, у своєму розкритті демонструє властивості державної влади. Самостійність характеризує державну владу як незалежну, вищу, необмежену і неподільну» [25, с. 214].

Отже, демократія робить державу несуперечливою у внутрішньому аспекті, оскільки ідея про те, що єдиним джерелом влади є народ, суперечить такому принципу суверенітету держави, як верховенство її влади, ідея обмеження владного впливу держави – ідеєю абсолютності влади, свобода народу – ідеєю необмеженості влади, виборність і тимчасовість правління – ідеєю постійності влади, поділ влад – єдності державної влади тощо.

Так само демократія робить державу несуперечливою й у зовнішньому плані. При цьому йдеться не тільки про можливість істотного втручання іноземних спецслужб у процеси формування громадської думки та виборів (як це, ймовірно, було під час президентських виборів 2016 р. у США). Чомусь десятихвилинна присутність на виборчій дільниці міжнародних спостерігачів, які не знають не тільки законів, але навіть державної мови, легітимізує результати виборів. У свою чергу, голови іноземних держав вітають новообраного президента з перемогою. Усе це автоматично ставить демократично сформовану владу у залежність від іноземців та нагадує типову ситуацію з колоніального минулого, коли влада вождя племені мумба-юмба залежала від благословення білих місіонерів. Тож демократія не тільки робить державу залежною від іноземців, але й принижує її національну гідність, а також фактично понижує суверенну державу до статусу несуперечливої країни.

При цьому істотна роль у нав'язуванні демократії належить сучасному міжнародному праву. Так, у Декларації Ради міністрів ЄС від 16 грудня 1991 р. «Принципи визнання нових держав у Східній Європі та у Радянському Союзі» [26, с. 98] йдеться про готовність визнати нові держави, якщо вони відповідатимуть низці критеріїв, з-поміж яких для нас найбільш цікавими є такі: «будуються на демократичній основі»; поважають положення Хартії ООН та зобов'язання, записані у Хельсінському Заключному Акті НБСЄ і в Паризькій Хартії для нової Європи, «особливо у тому, що стосується законності,

демократії і прав людини»; визнають всі зобов'язання, «пов'язані із роззброєнням та нерозповсюдженням ядерної зброї» та ін.

Таким чином, новоствореній державі доводиться розплачуватися за її визнання міжнародною спільнотою такою ціною, як: знищення збройних сил і втрата ядерної зброї; політична нестабільність та слабкість, закладені частою змінюваністю влади при демократії; втручання у внутрішні справи держави та навіть можливість збройної агресії іноземців проти неї під приводом «захисту демократії і прав людини».

Багатьом державам третього світу посилено нав'язується доволі абсурдна, але приваблива ідея демократії, що, з одного боку, розкриває широкі можливості для реалізації егоїстичних інтересів місцевої клептократичної псевдоеліти, а з іншого – дає змогу розвинути державам контролювати численні «бананові» і «картопляні» республіки та позбутися потенційних конкурентів.

У сучасності, в умовах народовладдя, для поневолення певної держави більше не треба збирати багатомільйонну армію із сотнями дивізій, десятками тисяч стволів артилерії, тисячами танків і літаків та сотнями кораблів: достатньо просто провести т.зв. «демократичні вибори» під пильним наглядом міжнародної спільноти та привести до влади угодний їй режим, який в угоду іноземним хазяям сам поставить на коліна свої країну та за якісь 5 років закабалить її не вигідними угодами та кредитами на багато століть вперед.

Крім того, досі не вщухає полеміка щодо участі російських спецслужб у формуванні громадської думки в США, що призвело до обрання президентом у 2016 році Дональда Трампа. У цьому контексті зрозуміло одне: у зв'язку з розповсюдженням Інтернету та соціальних мереж іноземні спецслужби вперше в історії людства одержали унікальну можливість втручатися у внутрішні справи держави шляхом впливу на свідомість та політичні настрої її громадян під час виборів і між ними.

Давні римляни казали: «Si vis pacem, para bellum». Тож якщо певна держава протистоятиме спробам Заходу поневолити її «демократичними» мирними засобами, цій державі слід бути готовою до придушення «кольорової революції», інспірованої «іноземними друзями» при підтримці місцевих фанатиків, а потім – до відбиття відкритої іноземної агресії, здійсненої під приводом «захисту демократії та прав людини».

У сучасності прийнято ідеалізувати протестні акції та вважати героями їх учасників. Утім, не слід забувати влучний вислів Т. Карлайла, часто приписуваний Отто фон Бісмарку: «Будь-яку революцію задумують романтики, здійснюють фанатики, а користуються її плодами запеклі негідники» [27].

Спроба теоретичного обґрунтування права народу на непокору владі, її заміну або й повстання була здійснена Дж. Локком [28, с. 384–405] та деякими іншими мислителями XVII–XVIII ст., які, розвиваючи вчення про суспільний договір, вважали, що народ, як рівноправна сторона цієї угоди, має природне право у будь-який час її розірвати в разі, якщо влада порушує закони і править неефективно або тиранічно.

Утім, варто пам'ятати, що теорія суспільного договору була особливо популярною переважно у XVII–XVIII ст., коли спадкові монархи правили довічно, часто впродовж кількох десятиліть. Тож за тих умов ідея зміни влади шляхом непокори мала хоч якусь рацію. Натомість, з утвердженням республіканської форми правління, яка передбачає виборність, змінюваність і короткостроковість правління влади, потреба в революціях відпала, адже легше просто дочекатися чергових виборів.

Із точки зору лібералізму різноманітні кольорові революції є виявом права народу на повстання та опір поганій владі. Утім, не слід забувати, що повалення «поганого» правителя не тотожне утвердженню «хорошого» – це лише протизаконний інструмент переходу влади від одних негідників та клептократів до інших, що відбувається ціною колосальних втрат, або, кажучи

іншими словами, це політична авантюра, тобто, за означенням, «ризикована і сумнівна справа, здійснена із надією на випадковий успіх» [29, с. 16].

Слід пам'ятати, що жодна революція не зробила нікого щасливішим: про це красномовно свідчать практично усі революції, що мали місце в історії.

Нідерландська революція 1566–1648 рр. (т. зв. «Вісімдесятирічна війна») була пов'язана з війною проти Іспанії, підсумок якій через багато десятиліть підвів лише Вестфальський мир 1648 р. – три покоління людей не знали спокою, а на їхній землі фактично йшла громадянська війна, обтяжена релігійним протистоянням між католиками і протестантами, в результаті якої державу було спустошено та розколото на Республіку Об'єднаних провінцій (здобула незалежність, сьогодні це Нідерланди) та Південні Нідерланди (залишилися під владою Габсбургів, сьогодні це Бельгія). За іронією долі у наш час і Бельгія, і Нідерланди є успішними державами з приблизно однаковим рівнем розвитку. Тож, насправді, в історичній перспективі Нідерландська революція 1566–1648 рр. не дала цим країнам нічого, крім 80-річної різанини та загибелі сотень тисяч людей.

Французька революція 1789–1799 рр. тривала 10 років, супроводжувалася Якобінським терором 1793–1794 рр., іноземною інтервенцією, розрухою, голодом, загибеллю приблизно 800 тисяч чоловік. Завершилася встановленням диктатури Наполеона і мала закономірним наслідком Наполеонівській війни, що тривали аж до 1815 р. і забрали життя 1,7 млн. французів (загалом, в Європі загинули 3,5 млн. чоловік).

Жовтнева революція в Росії спричинила Громадянську війну 1917–1922 рр., іноземну інтервенцію, терор, економічну розруху, голод, втрату територій (Польща, Фінляндія), загибель до 10 млн. чоловік та, у перспективі, призвела до встановлення сталінського тоталітарного режиму.

Той факт, що в останні роки у світі в цілому та на пострадянському

просторі зокрема прокотилася хвиля кольорових революцій, свідчить про те, що Г.В.Ф. Гегель був правий, коли сказав, що «Історія вчить лише тому, що вона ніколи нічому не навчила народи» [30].

У сучасності, вельми трагічно в цьому контексті, склалася доля Лівії та Сирії після початку т.зв. «Арабської весни» 2011 р. Лівія була успішною державою з безліччю соціальних гарантій та високим рівнем життя, однак після повалення режиму та вбивства Муаммара Каддафі в ході повстання та іноземної інтервенції 2011 р. держава була розколота на кілька окремих територій, економіку було зруйновано, а рівень злочинності збільшився у кілька разів. Лівія зазнала руйнувань, що в рази перевищують спустошення її території за часів Другої Світової війни. Із 2014 р. і до теперішнього часу в Лівії триває Друга громадянська війна. У свою чергу, поточна Громадянська війна в Сирії розпочалася у 2011 р. і триває понині, при цьому країна зазнала спустошення та іноземного вторгнення, а її населення скоротилося з 22,8 до 17 мільйонів чоловік (загинуло понад 400 тисяч чоловік, щонайменше 5 млн. чоловік стали біженцями, а від 4,5 до 7 млн. – внутрішньо переміщеними особами; тобто більше половини сирійців втратили все).

От і постають два основні питання: що принесли кольорові революції Лівії і Сирії, крім розрухи, спустошення, страждань та смерті? І чи не краще було би і надалі терпіти таких «тиранів», як Каддафі та Асад, якщо за часів їх правління в їхніх державах був спокій, порядок і достатній життєвий рівень?

Або ж розглянемо події в Білорусі. Після президентських виборів 9 серпня 2020 р. «демократичні» супротивники чинного «авторитарного» президента О.Г. Лукашенка організували акції протесту та, разом із представниками певних іноземних держав, проголосили президентом С.Г. Тихановську. Зауважимо, що визнання опозиційної кандидатки главою держави не має достатніх правових підстав, адже навіть якщо припустити наявність

фальсифікації на користь чинного президента, наразі відсутні підстави вважати, що С.Г. Тихановська здобула на виборах необхідні 50 відсотків плюс 1 голос. При цьому шкода, що більшість учасників протестних акцій на хвилі загальної ейфорії, підкорюючись магнетизму натовпу, не враховують досвід кольорових революцій сучасності та не розуміють, що в разі перемоги повстанців Білорусь, у кращому разі, спікатиме хаос, безлад та економічний занепад, а в гіршому – сумна доля Лівії, Сирії чи України. Хоча, разом із тим, події у Білорусі свідчать про нагальну потребу проведення конституційної реформи.

На прикладі т.зв. «Революції гідності», що мала місце в Україні у 2013–2014 рр., зауважимо, що про законний характер таких виступів говорити не можна в принципі. Для цього не слід вдаватися до софістичного філософствування про добро і зло, а достатньо лише навести та правильно прочитати деякі положення пари нормативно-правових актів, які фактично є офіційним віддзеркаленням істини.

У цьому контексті слід згадати Постанову Верховної Ради України «Про вшанування учасників збройних конфліктів під час мирних акцій протесту» від 24 лютого 2014 р. № 774-VII [31], сама назва якої не тільки звучить досить контроверсійно, але й є свідченням визнання на офіційному рівні того факту, що «під час мирних акцій протесту» мали місце «збройні конфлікти». Тож постає два закономірних питання: чи були ці акції протесту мирними? Якщо ні, то чи не були вони проти-правними діяннями?

Відповіді на ці питання знаходимо в оперативно прийнятому Верховною Радою Законі України «Про недопущення переслідування та покарання осіб із приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 21 лютого 2014 р. № 743-VII. У ст. 1 цього Закону читаємо:

«Стаття 1. Звільнити від кримінальної відповідальності в порядку та на умовах, визначених цим Законом, осіб, які були

учасниками масових акцій протесту, що розпочалися 21 листопада 2013 року, та є: підозрюваними або обвинуваченими (підсудними) у вчиненні в період з 21 листопада 2013 року по день набрання чинності цим Законом включно дій, які містять ознаки кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 112, 113, 121, 122, 125, 128, 129, 146, 147, 151-1, 161, 162, 170, 174, 182, 185, 186, 187, 189, 194, 195, 196, 197-1, 231, 236, 239, 241, 255, 256, 257, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 259, 260, 261, 264, 267, 270, 270-1, 277, 279, 280, 286, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 304, 325, 335, 336, 337, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 376, 377, 382, 386, 396, 436 Кримінального кодексу України, за умови, що ці дії пов'язані з участю у масових акціях протесту, які розпочалися 21 листопада 2013 року;

особами, які вчинили дії, що можуть містити ознаки кримінальних правопорушень, передбачених вищезазначеними статтями Кримінального кодексу України, за умови, що дії цих осіб пов'язані з участю в масових акціях протесту.

Закрити відповідні кримінальні провадження.

Для цього Закону участь особи у масових акціях протесту підтверджується її заявою відповідному органу чи посадовій особі» [32].

Зауважимо, що йдеться про 80 статей Кримінального кодексу [33], від покарання за якими було звільнено учасників акцій протесту (серед яких є чимало тяжких та особливо тяжких злочинів), зокрема: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), диверсія (ст. 113), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121), грабіж (ст. 186), розбій (ст. 187), вимагання (ст. 189), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194), створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній (ст. 255), бандитизм (ст. 257),

терористичний акт (ст. 258), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260), напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261), умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1), порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (у т.ч. таке, що призвело до заподіяння тілесних ушкоджень чи загибелі потерпілих – ст. 286), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289), групове порушення громадського порядку (ст. 293), масові заворушення (ст. 294), хуліганство (ст. 296), захоплення державних або громадських будівель чи споруд (ст. 341), опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу... (ст. 342), погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345), погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348), захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349), погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350), умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352), погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377) та ін.

Особливо цікавими є положення ч. 5 ст. 1 цитованого вище Закону: *«Для цього Закону участь особи у масових акціях протесту підтверджується її заявою відповідному органу чи посадовій особі»*. Таким чином, будь-яка особа, яка взимку 2013–2014 р. вчинила сукупність злочинів

на кшталт бандитизму, розбою, грабежу, вимагання (рекету), убивства міліціонерів і суддів, угону автомобіля, хуліганства, умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили загибель потерпілого, спалення чийогось будинку чи громадської будівлі тощо, не підлягає кримінальній відповідальності, якщо вона заявить, що ці діяння було нею вчинено у зв'язку з участю у масових акціях протесту. При цьому будь-кого з потерпілих можна постфактум оголосити «тітушкою», і, таким чином, поставити поза законом.

У цьому контексті особливо цінними і лицемірними є судові процеси, на яких судять колишніх міліціонерів за застосування сили проти мітингувальників, кваліфікуючи діяння правоохоронців як умисне вбивство (ст. 115 КК, що не охоплюється дією ст. 1 цитованого Закону), тоді як осіб, які позбавляли життя міліціонерів, звільняють від відповідальності, оскільки кваліфікують їхні діяння як «умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого» (ч. 2 ст. 121 КК, що охоплюється дією ст. 1 цитованого Закону).

Тож цитований Закон є не тільки втіленням правового нігілізму, але й грубо порушує фундаментальні права людини та основи справедливості.

Зрозуміло, що не всі протестувальники палили і вбивали, серед них багато хто свідомо вийшов на протести з метою зміни режиму В.Ф. Януковича. Проте, якщо існує потреба звільнити певних учасників протестів від кримінальної відповідальності за ці та інші діяння, значить, вони реально мали місце в дійсності. Таким чином, акції протесту з боку окремих осіб носили явно злочинний характер, і компетентні органи державної влади мали законне право вживати силові заходи для забезпечення правопорядку, у т.ч. застосувати вогнепальну зброю відповідно до чинного законодавства. Зазначимо, що в разі, якщо силові структури цього не роблять, держава фактично стає беззахисною проти підступів внутрішніх і зовнішніх ворогів.

Утім, навіть люди, які не цікавляться історією та правом, могли би, хоча б на інтуїтивному рівні, відрізнити добро від зла, корисне від шкідливого, доцільне від недоцільного. Тож «Революція гідності» 2013–2014 р. призвела до цілком закономірних наслідків, таких як: а) заміна однієї неефективної клептократичної влади на іншу (таку ж саму); б) втрата територій Автономної Республіки Крим (26081 км. кв.) та частини Луганської і Донецької областей (бл. 18-20 тис. км. кв.); в) ведення бойових дій на власній території; г) більше 13000 убитих і 30000 поранених на Сході України; г) приблизно 1-2 млн. переселенців зі Сходу України – тобто людей, які втратили все; д) розруха, значні руйнування; е) економічна криза, збільшення зовнішнього боргу; є) знецінення гривні у 3,5 рази після подій 2013–2014 р., що на даний момент призвело до недоотримання кожним українцем зарплати в обсязі близько 20-25 тисяч доларів (ціна квартири в обласному центрі); ж) зростання цін, істотне зuboжіння 2/3 народу (9 млн. домогосподарств (бл. 27 млн. чоловік) потребують субсидії для оплати комунальних послуг); з) перехід під зовнішнє управління тощо.

Отже, в результаті проведеного дослідження ми дійшли таких **висновків**:

1. Демократія є не пануванням більшості, або «владою народу, здійснюваною народом в інтересах народу», а політичною технологією циркуляції політичних еліт та здобуття влади меншістю (часто клептократів та зрадників у угоду іноземцям), що здійснюється за рахунок та всупереч справжнім інтересам народу, суспільства та держави.

2. Демократія не виключає жорстокого правління та зневаги до прав людини, оскільки її різноманітні історичні форми органічно поєднувалися з рабовласництвом. При цьому демократично обрана влада часто-густо трансформується у клептократичну, оскільки її представники, насамперед, намагаються повернути свої витрати на вибори або «відпрацювати» їх на користь своїх спонсорів.

3. Історія свідчить, що демократія не забезпечує суспільство ні від тиранії (прихід А. Гітлера до влади у 1933 р. у законний спосіб шляхом демократичних виборів; диктатура монобільшості; можливість зриву виборів під приводом воєнного чи надзвичайного стану тощо), ні від охлократії (т. зв. «козацька демократія» в Україні чи «шляхетська демократія» в Речі Посполитій, які, зрештою, знищили їх державність).

4. Демократія суперечить як внутрішньому, так і зовнішньому державному суверенітету. У внутрішньому аспекті такі її ідеї, як визнання народу джерелом влади, широка свобода, обмеження владного впливу держави, поділ влад, виборність і тимчасовість правління тощо суперечать таким класичним характеристикам державного суверенітету, як верховенство, абсолютність, постійність, єдність, неподільність, незалежність та необмеженість влади держави. У зовнішньому аспекті йдеться про можливість втручання іноземних спецслужб у процес формування громадської думки та волевиявлення під час виборів, залежність легітимності результатів виборів від доброї волі іноземних спостерігачів та міжнародної спільноти, та, за її відсутності, – про необхідність придушення інспірованих іноземними розвідками кольорових революцій та відбиття зовнішньої агресії.

5. Історія свідчить, що жодна революція не зробила нікого щасливішим, оскільки іманентно властивими їй супутниками є хаос, терор, розруха, громадянська війна, втрата територій, іноземна інтервенція тощо. Тож реалізація т. зв. «права на повстання» – це, насамперед, вияв політичного авантюризму, обтяженого масовими протиправними діями, що повинні зазнавати адекватної реакції з боку правоохоронних органів та інших силових структур, інакше сама державність опиниться під загрозою знищення з боку внутрішніх і зовнішніх ворогів.

6. Сучасні розвинуті держави Заходу, на кшталт США чи Великої Британії, насправді не є демократичними, оскільки двопартійна система передбачає можливість фінансування одними олігархами

обох провідних партій, які лише імітують можливість вибору та народовладдя і слухняно виконують волю «спонсора». Загалом, за умови хоча би епізодичного врахування загального інтересу, це сприяє послідовності розвитку держави і суспільства.

7. Той факт, що держави Заходу з метою убезпечення себе від конкуренції активно нав'язують іншим країнам завідомо згубну модель демократії, свідчить, що реальні відносини між державами світу є «грою з нульовою сумою», тобто суперництвом, за якого програш одного гравця відповідає виграшу другого, що дає підстави критично ставитися до різних форм пропонуваного іноземцями чи міжнародною спільнотою «передового досвіду» та «допомоги».

8. Існує нагальна необхідність перегляду наявних форм демократичної організації політико-правового буття, наприклад, введення певних обмежень щодо пасивного та активного виборчого права, удосконалення виборчого законодавства шляхом створення корпусу мажоритарників, висунутих від партій тощо.

Перспективним напрямком подальшої розробки відповідної проблематики вбачається дослідження теорії і практики альтернативних демократії форм організації суспільно-політичного життя, як традиційних, типу аристократії, партократії, авторитаризму та етатизму, так і новітніх, на кшталт епістократії, ноократії, меритократії, справократії тощо.

Список використаних джерел

1. Старецька Л. Демократія. *Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни* / За ред. Б. Кухти. Львів : Кальварія, 2003. С. 115–116.
2. Мурашин Г.О. Демократія. *Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. Т. 2: Д-Й. URL: <https://leksika.com.ua/11850607/legal/demokratiya> (дата звернення: 20.10.2020).*
3. Звонарева О.С. О цивилизационном подходе в теории государства и права. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 2003. № 4. С. 175–176.
4. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Москва : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
5. Ober J. Mass and Elite in Democratic Athens. *Rhetoric, Ideology, and the Power of the People*. Princeton, 1989. P. 128.
6. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 3-тє видання, стереотипне. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 480 с.
7. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Видання 5-те, перероблене і доповнене. Київ : Істина, 2005. 768 с.
8. Дождев Д.В. Римское частное право: учебник. 3-е издание, исправленное и дополненное. Москва : Норма – ИНФРА-М, 2011. 784 с.
9. Макиавелли Н. Государь; Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2008. 272 с.
10. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Київ : Наукова думка, 1990–1992. Т. 1. 592 с.
11. Побѣдоносцевъ К.П. Великая ложь нашего времени. *Московский сборникъ. Издание К.П. Побѣдоносцева*. Москва : Синодальная типографія, 1901. С. 38–62.
12. Крестовская Н.Н., Цвиркун А.Ф. История учений о государстве и праве: курс лекций. Харьков : Одиссей, 2007. 376 с.
13. Побѣдоносцевъ Константинъ Петровичъ. *Полный православный богословский энциклопедический словарь : в 2 т.* Санкт-Петербург : Издательство П.П. Сойкина, 1913. Т. 2. С. 2434–2439.
14. Платон. Государство. Москва : Академический проект, 2015. 398 с.
15. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 26 листопада 2018 р. № 393/2018. *Офіційний вісник України* від 11.12.2018. 2018. № 95. Стор. 13. Стаття 3132. Код акта 92394/2018.
16. Уинстон Черчилль. *Викицитатник*. URL : https://ru.wikiquote.org/wiki/Уинстон_Черчилль (дата обращения: 20.10.2020).

17. Конституционное право зарубежных стран / под общ. ред. д.ю.н., проф. А.В. Малько. Москва : Норма, 2004. 320 с.
18. Diamond L.J. Three paradoxes of democracy. *Journal of Democracy*. 1990. Vol. 1, No. 3. P. 48.
19. Christiano T. Democracy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* / E.N. Zalta (ed.). 2006.
20. Демократія. *Вікіпедія: свободна енциклопедія*. URL : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Демократія> (дата звернення: 16.09.2020).
21. Хайек Ф.А. Політичний устрій вільного народу. *Хайек Ф.А. Право, законодавство та свобода: в 3 т.* Київ : Сфера, 1999. Т. 3. 252 с.
22. Керимов А.Д. Современное государство: вопросы теории. Москва : Норма, 2008. 144 с.
23. Кухта Б. Елітарності концепції. *Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни* / За ред. Б. Кухти. Львів : Кальварія, 2003. С. 142–143.
24. Боден Ж. Шість книг о государстве. *Антология мировой политической мысли: в 5 т.* Москва : Мысль, 1999. Т. 2. С. 689–695.
25. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. Москва : Издание Бр. Башмаковыхъ, Типо-литография Т-ва И.Н. Кушнеревъ и Ко, 1911.
26. Принципы признания новых государств в Восточной Европе и в Советском Союзе (Совместное заявление, одобренное на чрезвычайной встрече министров 16 декабря 1991 г. в Брюсселе). *Россия и Европейский Союз. Документы и материалы* / Под редакцией С.Ю. Кашкина. Москва : Юридическая литература, 2003. 560 с.
27. Томас Карлейль. *Вікіцитатник*. URL : https://ru.wikiquote.org/wiki/Томас_Карлейль (дата звернення 20.10.2020).
28. Локк Дж. Сочинения: в 3 т. Москва : Мысль, 1988. Т. 3. 623 с.
29. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Росийская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд., дополненное. Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
30. Георг Гегель. *Вікіцитатник*. URL : https://ru.wikiquote.org/wiki/Георг_Гегель (дата звернення: 20.10.2020).
31. Постанова Верховної Ради України «Про вшанування учасників збройних конфліктів під час мирних акцій протесту» від 24 лютого 2014 р. № 774-VII. *Відомості Верховної Ради України* від 21.03.2014. 2014. № 12. С. 803. Ст. 200.
32. Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» від 21 лютого 2014 р. № 743-VII. *Відомості Верховної Ради України* від 21.03.2014. 2014. № 12. С. 784. Ст. 186.
33. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Демократія – влада більшості або технологія циркуляції політичних еліт?

У статті критично осмислено сутність народовладдя. Обґрунтовано, що демократія є не владою народу чи пануванням більшості, а технологією циркуляції політичних еліт та здобуття влади меншістю за рахунок та часто всупереч інтересам суспільства. Вказано на клептократичну сутність демократії, оскільки переможці намагаються повернути свої витрати на вибори або «відпрацювати» їх на користь своїх спонсорів.

Зосереджено увагу на ризиках балансування демократії між тиранією (прихід до влади А. Гітлера шляхом демократичних виборів; диктатура монобільшості) й охлократією («козацька демократія», «шляхетська демократія»). Проакцентовано, що демократія не виключає жорстокого правління і зневаги до прав людини, адже впродовж історії органічно поєднувалася з рабовласництвом.

Виявлено суперечність між ідеями демократії (визнання народу джерелом влади, свобода, обмеження влади держави, поділ влад, виборність і тимчасовість правління) та еством державного суверенітету як у внутрішньому аспекті (верховенство, абсолютність, постійність, єдність, неподільність, незалежність і необмеженість державної влади), так і в зовнішньому (вплив

іноземних спецслужб на формування громадської думки, залежність легітимності виборів від визнання міжнародної спільноти).

Піддано критиці т. зв. «право на повстання» як крайню форму демократії і вказано, що революції є виявом політичного авантюризму і породжують хаос, терор, розруху, громадянську війну, іноземну інтервенцію, втрату територій.

Окреслено олігархічну природу окремих держав, що пропагують народовладдя, адже наявність двопартійної системи дає можливість олігархії фінансувати діяльність обох партій, які лише імітують можливість вибору і демократію та слухняно виконують волю замовника.

Висловлено припущення, що реальні відносини між державами світу є «грою з нульовою сумою» і розглянуто демократію як завідомо згубну модель, що нав'язується Заходом державам третього світу.

Запропоновано альтернативні демократії форми організації суспільно-політичного буття (аристократія, партократія, авторитаризм, етатизм, епістократія, ноократія, меритократія, справократія) тощо.

Ключові слова: демократія, тиранія, охлократія, клептократія, циркуляція політичних еліт, державний суверенітет, іноземний вплив, право на повстання, олігархія, альтернативи демократії.

Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Демократия – власть большинства или технология циркуляции политических элит?

В статье критически осмыслена сущность народовластия. Обосновано, что демократия не власть народа или господство большинства, а технология циркуляции политических элит меньшинством и зачастую вопреки интересам общества. Указано на клептократическую сущность демократии, поскольку победители пытаются вернуть свои расходы на выборы или «отработать» их в пользу своих спонсоров.

Сосредоточено внимание на рисках балансировки демократии между тиранией (приход к власти Гитлера путем демократических выборов; диктатура монобольшинства) и охлократией («казацкая демократия», «благородная демократия»). Указано на то, что демократия не исключает жестокого правления и пренебрежения к правам человека, ведь на протяжении истории органично сочеталась с рабовладением.

Вывявлено противоречие между идеями демократии (признание народа источником власти, свобода, ограничение власти государства, разделение властей, выборность и временный правления) и существом государственного суверенитета как во внутреннем аспекте (верховенство, абсолютность, постоянство, единство, неделимость, независимость и неограниченность государственной власти), так и во внешнем (влияние иностранных спецслужб на формирование общественного мнения, зависимость легитимности выборов от признания международного сообщества).

Подвергнуто критике так называемое «право на восстание» как крайняя форма демократии, и указано, что революция является проявлением политического авантюризма и порождает хаос, террор, разруху, гражданскую войну, иностранную интервенцию, потерю территорий.

Определена олигархическая природа отдельных государств, пропагандирующих народовластие, ведь наличие двухпартийной системы дает возможность олигархии финансировать деятельность обеих партий, лишь имитирующих возможность выбора и демократии и послушно выполняющих волю заказчика.

Высказано предположение, что реальные отношения между государствами мира являются «игрой с нулевой суммой», и демократия рассмотрена как заведомо пагубная модель, которая навязывается Западом государствам третьего мира.

Предложены альтернативные демократические формы организации общественно-политического бытия (аристократия, партократия, авторитаризм, этатизм, эписократия, ноократия, меритократия, справократия) и др.

Ключевые слова: демократия, тиранія, охлократія, клептократія, циркуляція політичних еліт, державний суверенітет, іноземне впливання, право на повстання, олігархія, альтернативи демократії.

Kononenko Yu., Dzholos S. Democracy – the power of majority or the technology of circulation of political elites?

The article is devoted to the critical analysis of the nature of democracy. The authors came to the conclusion that democracy is not the power of majority, but it is the technology of circulation of political elites, which helps to the minority to gain the power at the expense and against the interests of society. Democracy is closely connected with kleptocracy, because the winners try to get back their money, spent to elections, or to work them out in the favour of their sponsors.

The authors insist that democracy balances between tyranny (the democratic elections of A. Hitler in 1933; the dictatorship of the mono-majority) and ochlocracy (cossacks democracy, szlachta democracy). Democracy does not exclude cruel rule and contempt for human rights, because throughout history it has been organically combined with slavery.

The authors show that ideas of democracy (recognition of the people as a source of power, freedom, limitation of state power, separation of powers, elections and temporary rule) contradict the essence of the state sovereignty in the internal aspect (supremacy, absoluteness, permanence, unity, indivisibility, independence and unlimited state power) and in the external aspect (the influence of foreign intelligence services on the formation of public opinion, the dependence of the legitimacy of elections on the recognition of the international community).

The authors criticize the right of rebellion as the extreme form of democracy and say that revolutions are the type of political adventurism and cause chaos, terror, devastation, civil war, foreign intervention, loss of territories.

The authors say about the oligarchic nature of the certain states, which propagandize the democracy, because the existence of the two-party system gives the opportunity to the oligarchy to finance both parties, which only imitate the possibility of choice and democracy and obediently realize the will of the sponsor.

The authors assume that real relations among the countries of the world are the “zero-sum game” and think that democracy is the knowingly harmful and inefficient model, imposed by the West on the third world countries.

The authors recommend to think about the alternative to democracy forms of socio-political life, such as aristocracy, partocracy, authoritarianism, etatism, epistocracy, noocracy, meritocracy, “causecracy”, etc.

Key words: democracy, tyranny, ochlocracy, kleptocracy, circulation of political elites, state sovereignty, foreign influence, right of rebellion, oligarchy, alternatives of democracy.

Лисенко Вікторія,

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0000-0002-7200-4954

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-4>

УДК 007:304:070

Громадянська журналістика та реалізація права на інформацію

Нині не викликає сумніву теза про те, що засоби масової інформації (ЗМІ) є важливим фактором суспільного розвитку, а кількість доступних каналів масової інформації, наявність або відсутність можливості безперешкодно отримувати і передавати інформацію законодавчо закріплена, реалізована можливість висловлювати думки через традиційні ЗМІ (друковані ЗМІ, радіо, телебачення), а також з використанням Інтернет-ресурсу, що певною мірою свідчить про стан, спрямованість і динаміку суспільного розвитку, а тому можна говорити про те, що ефективно діючі незалежні ЗМІ відіграють важливу роль у становленні та розвитку громадянського суспільства.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій останніх десятиліть вносить принципові зміни в усі сфери життя, пов'язані з масовою комунікацією: зростає кількість і видова різноманітність медіа, ускладнюється їх функціонал (інструменти і можливості: різномовні варіанти сайту, рейтингування авторів і контенту, голосування, форуми, інтеграція із соціальними мережами, фотогалереї тощо); зростає інтерактивність, тобто включеність користувачів у створення, трансляцію та трансформацію контенту [1, с. 31].

Всесвітня мережа не лише відкрила можливості для швидкого пошуку та доступності інформації, а й забезпечила широке залучення користувачів до створення й поширення інформації. Поряд з переміщенням традиційних ЗМІ на платформу Інтернет сформувалися нові інформаційні ресурси, незалежні від офіційних ЗМІ, творцями яких виступили користувачі мережі, здебільшого не пов'язані з професійною журналістикою. Нові медіа завдяки їх незалежності, наближеності до користувачів, відсутності наявного контролю зі сторони редакції, засновників, що властиво офіційним ЗМІ, отримали високий відсоток користувачів, які своєю чергою набули можливість вільно долучатись до обговорення актуальних тем, висловлювати свою позицію. До активної інформаційної діяльності в мережі долучаються як професійні журналісти, які виступають незалежно від офіційних ЗМІ, так і пересічні користувачі, сформувавши новий напрям діяльності – громадянську журналістику.

В умовах сьогодення громадянська журналістика стала потужним інформаційним ресурсом, який спрямовано на

